

Dr. Albert István:

ALBER NEP. JÁNOS

(1753-1830.)

Caprara bécsi nuncius jelentéséből, amit 1792-ben, közvetlenül távozása előtt küldött Rómába, sötét színekben bontakozik ki a korabeli osztrák-magyar egyházi állapotoknak, vallási életnek képe. A jozefinizmus terjedésének következményeképpen Egyház és vallás iránt az egész birodalomban kiveszett a tisztelet. Az erkölcsök ennek megfelelően szintén szomorú, lehangoló képet mutattak. Nem csoda, hiszen a generális szemináriumokban nevelődött, jozefinista és szabadelvű eszméktől megfertőzött egyháziak nem álltak hivatásuk magaslatán. A plébániák vezetéséhez vagy nem értettek, vagy bűnös könnyelműséggel túltették magukat az Egyház parancsoló rendelkezésein, farkasok prédájára hagyva a rájuk bízott nyájat.

Sándor Lipót főherceg-nádor is igazolja a nunciussnak a papságról festett képét. Egyik jelentésében két csoportba osztja a magyar papságot. A kisebbik rész vakbuzgó és türelmetlen vallási felfogásában, a nagyobbik -rész pedig mit sem törődik vallási kötelességeinek teljesítésével, minek révén az egész egyházi rend megvetés tárgyává lett.

Különösen az egyetemeken volt aggasztó a helyzet. Tanáraik nemcsak jellemtelenségükkel és fogyatékos tudásukkal, hanem szinte a hitetlenség határát súroló előadásaikkal is botránkoztatták és rontották hallgatóikat.

A jozefinizmus állami mindenhatósága egy időre szinte teljesen maga alá gyűrte a vallási, szellemi életet, magának követelve a felügyeleti jogot az egész vonalon. Ez a felügyelet természetesen mindig az állami szempontokat tartotta irányadóknak. Hogy egyesek az államhatalom védelmének biztonságában egyházi tekintetben téves és veszedelmes tanokat hirdettek, még a hittudományi karon és a szemináriumokban is, azzal nem törődött, sőt amennyiben érdekeit előmozdították, még támogatta, dicsérte is őket. Ilyen módon vélte elérhetőnek célját, olyan papi generáció nevelését, amely ellenmondás nélkül, készséges eszköze lesz az államhatalomnak. Sajnos, célját, – legalább nagyrésztben – siker koronázta, s a nunciussnak volt oka a panasza. Még a XIX. század elején sem változott lényegesen a helyzet, mert még Severoli nuncius is (1806) panaszkodott az egyetemekre, mint a katolikusellenes tanok melegágyaira.

Az állami támogatással meggyökereztetett szellem kiirtása nem volt könnyű és sok időbe telt, míg az újszerű, csábító tanoktól elkápráztatott, a tekintéllyel tanító Egyháznak tartozó feltétlen engedelmségről, a vele való együttérzésről, együttműködésről megfélekedezett klérus vissza tudott térni azokhoz a kristálytisztá forrásokhoz, amelyekből egyedül fakadt számára élet, visszatalált arra az útra, amelyen újra méltó módon tudott megfelelni magasztos hivatásának. Addig még a tisztulás kemény harcát kellett végigküzdenie, amelyben a felszított szenvedélyek szívóssága keresztül akarta erőszakolni az újszerű tanoknak jogosult-

ságát, amely azonban végül mégiscsak az igazság győzelméhez vezetett. Érdekes, hogy ennek a megtisztító áramlatnak kiindulópontja éppen annak az egyetemnek hittudományi kara, amelynek olyan nagy szerepe volt a tévedés szellemének elterjesztésében, elindítója pedig és egyik főharcosa Alber Nep. János piarista, a pesti egyetem biblikus tanára, a magyar piaristaságnak és a magyar tudománynak egyik büszkesége.

1753. július 7-én született (Magyar) Óvárrott, egyszerű, németajkú iparos családból. Szüleiről, testvéreiről, jóformán semmit sem tudunk. Kizárólag tudományos jellegű irodalmi hagyatékában – érthetően – sehol semmi utalás családi körülményeire, neveltetésére, de Alber egész egyénisége joggal enged következtetni arra, hogy otthon a legjobbat kapta, amit gyermekek szüleiktől egyáltalában kaphatnak. A szülői házban szívta magába azt a komoly, bensőséges vallásosságot, amely nemcsak irányt, hanem erőt is adott küzdelmekkel, megpróbáltatásokkal telt életének.

Tanulmányait szülővárosában, a piaristák ottani iskolájában kezdte. Itt fejlődött példás életű nevelőinek féltő gondozása mellett a szülői házból magával hozott szellem, és bontakozott ki piarista hivatásba. 1769. október 15-én, 16 éves korában öltötte fel a rend ruháját a privigyei novíciátusban. Ekkor vette fel József keresztnéve helyébe a Szűz Mária mennybeviteléről nevezett Nep. János szerzetesi nevet. Szerzetesi életének első útján mindjárt olyan férfival találkozott, akit eszményképül választhatott, Kátsor Keresztély újoncmesterrel, akinek lélekből szóló szava gyújtó tűz, mesterkéeltségtől mentes férfias aszkézise sodróerő volt azok számára, akik az őszinte hivatás komolyságával készültek Kalazancius szőlőjébe.

A novíciátus két évig tartott, de már az első év megmutatta, hogy Alberben a rend olyan tagot nyert, akinek őszinte buzgósága, imponáló szerénysége, odaadó türelme és fáradhatatlan szeretete mindenkinek követendő példa lehet. Ezek a kiválóságok már a novíciátus második évében katedrára állították a privigyei iskolában. A rendben ugyanis a nagy keresettséggel lépést tartani akaró terjeszkedés miatt abban az időben nagyon érezhető volt a tanárhány, amely a rend vezetőségét arra kényszerítette, hogy tagjainak munkabírását fokozott mértékben vegye igénybe.

A humanitás osztályának elvégzése után, általában 14-16 éves korukban, a rendbe lépő fiataloknak a novíciátus első évében elsősorban a szerzetesi fegyelemhez kellett hozzászokniuk. E mellett azonban ismételték a humanitás osztályának anyagát, és rendszeresen foglalkoztak a tanítás módszertanával, amely a jövőben tanároknak volt hivatva megadni a szükséges alapot. A tulajdonképeni tanárképzés ezzel be is fejeződött, a mostoha körülmények, a pedagógia fejletlensége a továbbiakban szinte kizárólag önképzésre szorította a jövőbeni tanárt. A novíciátus második évében már rendszerint tanítottak a grammatikai osztályokban.

Ez a sors várt Albera is. A második újoncév után letette az ünnepélyes szerzetesi fogadalmat, majd folytatta tanítói tevékenységét Nyitrán, Szegeden, azután Nagykárolyban. 1775-ben újra visszakerült az iskola padjába Nyitrára. Két évig filozófiát hallgat. Ennek elvégzése után a nyitrai püspök pappá szenteli, s már mint felszentelt pap végzi el a kétéves teológiai kurzust a rend nyitrai líceumában. Maga az a tény, hogy a teológia tanulására csak a felszentelés után került sor, mutatja, hogy a szükséges gyakorlati oktatást már előzőleg megkapták, amelyet azután az elmélet volt hivatva kiegészíteni és elmélyíteni.

Ez az elméleti oktatás komoly, alapos és az akkori idők igényeit minden tekintetben kielégítő volt. Hogy a XVIII. században, a minket közvetlenül érdeklő

időszak előtt, de azt követőleg is, több egyházmegyei szemináriumban piaristák tanították a teológiát, és hogy a nagyszombati egyetem átszervezési reformjaival kapcsolatban komoly szószólói voltak annak a tervnek, hogy a két tomista dogmatikai katedrát, sőt az erkölcsstanit is piaristákra bízzák, nem magyarázható egyes kiemelkedő tehetségekkel és önképzés útján elsajátított teológiai műveltséggel, hanem feltétlenül azt bizonyítja, hogy a piarista teológiai oktatásnak tekintélye volt.

Alber különösen nagy odaadással vetette magát a teológia tanulására. Később is minden rendelkezésre álló idejét arra használta fel, hogy a hittudományokban, elsősorban a kezdettől fogva kedvelt szentírástudományokban és a héber nyelvben tökéletesítse magát. Ennek eredménye volt, hogy a teológia elvégzése után három évvel, – amely idő alatt Nyitrán, a váci Thereziánumban, majd Pesten tanított, – 1783-ban előljárói Nyitrára rendelik a héber nyelv és a szentírástudományok tanítására. Mint teológiai tanár kezdi irodalmi munkásságát latin nyelven írt (minden munkáját latin nyelven írta) *Cogitationes philosophicae de immediate corporum contactu* című munkával, amelyben Josephus Rogerius Boschovicus elméletét cáfolja a testek összeütközéséről. Nem nagyjelentőségű munka, de mindenesetre mutatja, hogy szerzője bölcséleti kérdésekben is alapos képzettségű, világosan látó, biztos ítéletű férfiú. Ugyanebben az évben szerezte meg a budai egyetemen a hittudományi baccalaureatust, a következő évben pedig a doktorátust.

Teológiai tanársága mindössze egy esztendeig tartott. II. Józsefnek az a rendelkezése, amely az összes papnövéndékeket a generális szemináriumokba rendelte, az egyházmegyei és szerzetesi teológiai líceumok bezárását is jelentette. Alber is elhagyja Nyitrát, és egy évig mint német hitszónok működik Pozsonyszentgyörgyön, majd Kőszegen tölt egy évet, 1786-90-ig pedig Pesten tanít. 1786-ban megpályázta a pesti egyetem dogmatikai tanszékét, amelyet azonban nem kapott meg.

1791-ben a visszaállított nyitrai líceumban Albert is ott találjuk, mint a héber nyelv és biblika egyúttal az egyháztörténelem tanárát. Hároméves működése alatt készült el első nagyobb jelentőségű munkájával: *Institutiones Historiae Ecclesiasticae a Nato Christo usque ad 1790*. Az egyháztörténelmet, mint az állampolgári nevelésnek legfontosabb eszközét az államhatalom is különös figyelemre méltatta. Nemcsak a teljes megköötöttségig menő utasításokat adott a történelem tanárainak, hanem azt is kívánta, hogy az egyetemen lehetőleg világi pap tanítsa, mert bennük készségesebb eszközt látott az államegyházi eszmék hirdetésére, mint a szerzetesekben.

Alber szerzetes volt, mégpedig abból a fajtából, amely szívvel-lélekkel az Egyházat szolgálja. Egészen természetes tehát, hogy miként előadásaiban, könyvében is az Egyház szempontjait tartotta szem előtt, és arra törekedett, hogy növendékeit – könyvét tankönyvnek szánta – a divatos támadásokkal szembenézni tudó, az Egyházhoz ragaszkodó, jól képzett, buzgó papokká nevelje. (Figyelemre méltó, hogy rövidebbel előbb az egyetemen még a protestáns Schröck Máté egyháztörténelmét tanították.) Ugyanilyen cézzal később is szívesen nyúlt az egyháztörténelem területére. Ilyen tárgyú munkái: *Dissertationes in Selecta Argumenta Historiae Ecclesiasticae* (1820), *Institutiones Historiae Eccl.* (1825) és *Epitomen Institutionum Historiae Eccl.* (1826).

Bár Alber nem volt a forrásokot kutató szaktörténész, egyháztörténeti munkáit is a komoly alaposág, az alakító szellem eredetisége, mindenképp azonban az Egyházhoz ragaszkodó fiúi kegyelet, alázatos tisztelet az apostoli szentszék iránt jellemzik. Éppen az egyháztörténelemmel való beható foglalkozás képessítette, hogy

kortársai legtöbbször hamarabb belépett az akkor divatos felfogások veszedelmes és átmeneti jellegét. Ezért nem ingott meg hite és hűsége akkor sem, amikor a kor-szellem annyi jobbsorsra érdemes lélekben is lerontotta a szentszék iránti tiszteletet.

1794-ben a piaristák melegszívű pártfogója, gr. Kollo nits László kalocsai érsek, meghívja Albert teológiai tanárnak. Mint a kalocsai gimnázium igazgatója és egyúttal az érseki szeminárium teológiai tanára működött 1800-ig. Ekkor a gimnázium igazgatásától felmentik, s ezentúl kizárólag teológiát tanít 1806-ig. Kalocsán jegyezte el magát véglegesen a Szentírással. Ezentúl minden tevékenysége oda irányult, hogy minél több értéket tudjon napvilágra hozni e kiapadhatatlan kincseshányából. Tanította a szentírástudományokat, a héber és a görög nyelvet.

A magyar püspöki kar az 1790. budai országgyűlés alkalmával megbeszélést folytatott a szemináriumok tanrendjét illetően. Itt annak az óhajuknak adtak kifejezést, hogy a biblikum tanítása ne pusztán szabályok közléséből álljon, hanem a tanárok ismertessék meg minél jobban a felnövő papi generációt a Szentírással. Ne csak közöljék a szentírásmagyarázat szabályait, hanem gyakorlatilag is mutassák be azokat. Különösen a szentatyák nyomán haladó, azok szellemében történő szentírásmagyarázatot szorgalmazták. Alber szigorúan alkalmazkodott a püspöki kar óhajához, és annak szellemében dolgozta fel a Szentírást, készítette szentírás-magyarázatait.

1800-ban felhívást intézett az összes magyar egyházmegyéék papságához, és bemutatta készülő művét. A magyar papság szükségén akar segíteni, neki ajánlja könyvét, az ő támogatását kéri.

A felhívás meglepő eredménnyel járt. Felülmúlta a legmerészebb számításokat is, mutatva, hogy mennyire szükségét érezte a magyar papság az ilyen könyvnek, és mennyire vágyódott utána. Bár a politikai viszonyok, a folytonos háborúk, a tudományos elmélyedéshez szükséges nyugodtság megölői, a papságra is ránehezülő hadviselés költségei, egyáltalában nem tették időszertévé ilyen nagyszabású munka megjelenését, mégis nagy örömmel fogadták, bőkezűen támogatták. Ez a kedvező fogadtatás tette lehetővé, hogy már a következő évben megjelenhetett az *Interpretationes Sacrae Scripturae* első kötete, s azután 1806-ig egymásután 16 kötet. Egyik kortársa, a komoly és tudományos körökben jónévű Molnár János a legnagyobb elragadtatással nyilatkozik erről a munkáról. Kiemeli nagy nyelvismeretét, hangsúlyozza, hogy szerzője biztosan jár a történelem, filozófia és teológia területein, kitűnően ismeri a szentatyákat, a nyugatiakat csakúgy, mint a keletieket, az egyházi írókat, régieket és újakat egyaránt. A gondos előtanulmányoknak - mondja - megfelel maga a bölcs és dicséretreméltó magyarázat is; mindenütt a szentatyák nyomán jár, és mindenütt cáfolja az eretnekek veszedelmes tévedéseit.

1805-ben I. Ferenc király visszaállította a 15 év óta szünetelő pesti egyetem hittudományi karát. A primási szék üresedése miatt Kollonits kalocsai érsek tett előterjesztést a kinevezendő tanárokat illetően. Természetesnek találjuk, hogy Kollonits Albert is jelölte, akit azután a király ki is nevezett a héber nyelv és az ószövetségi szentírásmagyarázattan (hermeneutica) tanárává.

A királyi leirat értelmében «a rangra nézve ez alkalommal a hittudori fokozat elnyerésének, jövőjében a nevezésnek ideje irányadónak ismertetett el». Ezen elv alkalmazásával, miután a Rómában doktorrá avatott Nagy Gábor elsőbbségéről lemondott, a kar szeniori tisztsége Albert illette meg, mint legidősebb doktort. Úgy látszik azonban, hogy a kar tagjainak egyrésze nehezményezte, hogy az egyetlen szerzetes megelőzze őket, sőt az egykorú krónikás szerint Vrana János dogmatika tanár részéről anyagi indokok is közrejátszottak. A kar szeniorának ugyanis az 1800

frt évi fizetésén kívül még 200 frt jövedelme volt. Vrana tíz évvel később lett ugyan doktor, mint Alber, de ő azon a címen követelte magának a szeniorságot, hogy ő már előzőleg nyolc éven keresztül vizsgáztatott az egyetemen. A hittudományi kar megszüntetése után ugyanis minden évben a meghívott teológiai doktorok az egyetemen levizsgáztatták azokat, akik valamelyik püspöki, vagy szerzetesi teológiai líceumon tanári állást akartak elnyerni. Ilyen vizsgáztató volt Vrana nyolc éven keresztül. A hittudományi karban élénk eszmecsere fejlődött ki, amelynek hatása alatt Alber már le akart mondani a szeniorságról, de előjárói biztatták, hogy védje igazát, és ne engedje jogát. A kancellária végül is Alber javára döntött. Így tehát Alber, mint a hittudományi kar szeniora, 1806 elején megkezdte egyetemi tanári működését. Az 1809. évben a kar dékánja volt. Az aránylag jelentéktelen ügynek igen nagy befolyása volt a további eseményekre. Nagyban hozzájárult, hogy az Alberrel, a szerzetessel szemben meglévő ellenszenv – erre következtethetünk egyes kitételekből – még inkább megerősödött. Vranában pedig olyan ellenséget szerzett magának, aki később még sokat kellemetlenkedett neki.

Az egyetemi katedra elfoglalásával vette kezdetét Alber számára a küzdelmek korszaka. 1806. március 16-án levelet intézett a hittudományi kar igazgatójához, amelyben bejelentette azt a szándékát, hogy Hermeneutica-ját és Grammatica Linguae Hebraeae-jét ki akarja adni. Mellékelte mindkettő vázlatát, és kérte az igazgatót, hogy amennyiben alkalmasaknak találja őket, ajánlja a helytartótanácsnál. A kar Tumpacher József, az újszövetségi szentírásmagyarozattan tanárának szakvéleménye alapján, azzal az indokolással, hogy rendszertelenek, anyagjuk nincs kellőképpen megválogatva, és érveik nélkülözik a meggyőző erőt, Alber könyveit nyilvános előadásra alkalmatlanoknak nyilvánította.

Tumpacher Recensio-jával szemben Alber Demonstratio-t nyújtott be. Sorra cáfolja Tumpacher kifogásait, és mindenegyes esetben megvédi a maga álláspontját. Tiltakozik Tumpacher sértő, méltánytalan hangja ellen, és kétségbevonja tárgyilagosságát, mert a Recensio még készen sem volt, amikor már széles körökben tárgyalták Alber elítélését. Úgy látszik, Albernek igaza volt, amikor Tumpacher ellen az elfogultság vádját emelte, mert Tumpacher egyik levelében ezeket írja Alberről: Putat tantum apud Religiosos litteras et religionem esse, sacerdotis verò saeculares zizania tantum colligere ad comburendum.

Alber, munkája értékének tudatában Tumpacher elutasító véleménye ellenére is elkészítette könyveit. Erre ösztönözte őt Kollonits érsek, aki megígérte, hogy megjelenésük után azonnal bevezeti őket szemináriumában, sőt azt is kilátásba helyezte, hogy a budai országgyűlésen a többi püspököt is hasonló eljárásra fogja bírni.

Megjelenésük (1807) után Alber Kollonits érsek tanácsára elküldte őket a helytartótanácsához, hogy amennyiben alkalmasaknak találják őket, engedélyezzék egyetemi tankönyveikül. A helytartótanács a hittudományi karnak küldte el véleményezésre, az pedig Tumpachernak adta ki bírálatra. Tumpacher ugyanazzal az indokolással, mint Recensio-jában, egyetemi előadásra teljesen alkalmatlanoknak minősítette őket. Alber nem csüggedt. Rendfőnöke útján felterjesztette védelmét a helytartótanácsához, sőt egyes püspököknek is megküldte azt. A pozsonyi országgyűlésre összegyűlt főpapok tárgyalták is, miáltal az addig még nem nagy köröket mozgató ügy az érdeklődés előterébe került. Ebben a védelemben Alber hangsúlyozza, hogy Tumpacher bírálata elsősorban saját magára vet rossz fényt, mert nyilvánvalóvá teszi, hogy sok tétele ellenkezik az Egyház tanításával, egy forrásból merít a protestánsokkal, és tagadja a sugalmazottságot. Kéri, hogy könyveit vessék új, akár püspöki, akár nyilvános bírálat alá.

A helytartótanács Alber könyveit Tumpacher véleményével és Alber védekezésével együtt elküldte a primásnak, mint a teológiai tanítás legfőbb felügyelőjének. A primás ítélete Alberre nézve kedvezőtlen volt, megegyezett a hittudományi karával. Alber a primás ítéletét egyik tanácsadójának, egykori egyetemi tanárnak tulajdonítja. (A fiatal primást, Károly Ambrus főherceget, még mint váci adminisztrátort Zimányi Ignác, Alber egykori tanártársa az egyetemen, majd pozsonyi kanonok tanította a teológiára. Reá vonatkozik Alber célzása: *telam in me texere continuavit, quam jam tum orsus est.*) A helytartótanács még ezzel sem elégedett meg, hanem a kancelláriához küldte Alber könyveit legfelsőbb ítéletre. A kancelláriai végzés a vélemények alapján iskolai használatra alkalmatlanoknak mondja őket, de Albert munkájáért megdicséri.

Közben a kar tudomást szerezve Alber Pozsonyban terjesztett védelméről, Tumpacherral elleniratot szerkesztetett, amelyben azonosítja magát Tumpacher felfogásával. Így a vitában a személyi ellentétek fölött előtérbe nyomultak az elvi, a tanbeli véleménykülönbségek. Ez is mutatja, mennyire meg volt fertőzve az egyetem a jozefinista, racionalista eszméktől. Albernek erős küzdelmet és sok keserűséget jelentett ez a karon belül is. Szigorlatra kitűzött tételeit ismételtén megváltoztatták, mégpedig racionalista szellemben. Alber többször is tiltakozott, míg végre az egyetemi tanács és a helytartótanács is igazat adott Albernek, és megtiltotta a hittudományi kar eljárását.

Mivel a kancellária ítélete Alber könyveit egyetemi előadásra alkalmatlanoknak minősítette és nem engedélyezte, a helytartótanács felszólította a hittudományi kart, hogy gondoskodjék megfelelő tankönyvek kiválasztásáról. A kar Jahn: *Introductio in Libros Sacros Vet. Foed. c.* könyvét jelölte ki Alber számára vezérfonalul. Annak könyvét, akinek eszméit hazai földön Tumpacher terjesztette, amelyek ellen minden erejével küzdött. Alber tiltakozott, és a kar ajánlásával szemben különvéleményt nyújtott be, amelyben kifejtette, miért nem taníthat Jahn szellemében.

A könyvek ügye a helytartótanács elé került. Közben pedig nagy szenvedélyességgel folyt a karon belül az elvi harc, sőt a külföld is tudomást szerzett róla. A hallei *Allgemeine Literatur Zeitung* 1811. július 6-i számában jelent meg névtelenül az ügy egyoldalú ismertetése, mely a Jahn igazáért küzdő Tumpachert a világosság, a vele szemben álló Albert a sötétség harcosának mondja. Ilyen körülmények között a helytartótanács jónak látta felhívni a magyar püspöki kart a vita elintézésére. A püspökökből álló bizottság alapos tanulmány tárgyává tette Jahn könyvét, Alber különvéleményét és Tumpachernak Jahn védelmére írt *Animadversiones-ét*. Mivel közben királyi rendelet (1815. április 11.) Jahn könyvét a magyar teológiai iskolákból kitiltotta, az 1816. május 6-án a helytartótanácsához felterjesztett püspök-kari véleménynek tulajdonképpen már csak a vita elvi részét illetőleg volt jelentősége. Alber tanítását teljesen kifogástalannak minősítette, Tumpacher tanításában azonban több tételt kifogásolt, amelyekben Tumpacher egyetért Jahn felfogásával, s amelyek a vallás veszélye nélkül sem előadásokban, sem könyvekben nem hozhatók nyilvánosságra.

Bár a püspöki kar döntésének az lett volna a célja, hogy tekintélyével véget vessen a vitának, a túlfűtött kedélyek nem akartak lecsillapodni. A helytartótanács álláspontja sem látszott egészen méltányosnak. Azt javasolta ugyanis, hogy a kancellária mindkét tanárt, Albert és Tumpachert is távolítsa el tanszékéről, egyrészt a püspökök lelkiismeretének megnyugtatóására, akik a magyar klérus színéjavát neveltetik a pesti egyetemen, amelyet óvni kell az egyházi szempontból

kifogásolható tanoktól, másrészt azért, mert a vitatkozás hevében mindketten átlépték a keresztény szeretet és mérséklet határait, s így a tanári állásra, amely a legnagyobb higgadtságot kívánja, méltatlanokká váltak. Tumpachernak úgyszólván fenn van tartva Győrben egy kanonoki stallum, Alber pedig előrehaladott kora és meggyengült hallása miatt már megérett a nyugalomra.

Amikor a piarista provinciális a helytartótanács indítványáról tudomást szerzett, minden befolyását latba vetette, hogy Albert megmentse. Indokolásában említi, hogy méltánytalan eljárás az ártatlant a bűnösrel egyforma büntetéssel sújtani. Alber tanítását a püspöki kar kifogástalannak találta. Ha Alber is olyan büntetésben részesülne, mint Tumpacher, akkor a nagy nyilvánosság nem tudhatná meg, hogy mi az igazság, sőt maguk a hallgatók sem tudhatnák, hogy a két ellentétes felfogás közül melyiket kell elfogadniuk.

A provinciális közbenjárásának, úgy látszik, megvolt a hatása. A kancellária egyszerűen úgy oldotta meg a kényes kérdést, hogy nem hozott ítéletet. A felterjesztés után négy évvel még mindkét tanár tanított. Az 1822-ben tartott pozsonyi nemzeti zsinatnak lett volna feladata a vitát végleg eldönteni, de Tumpacher akkor már nem élt, azért a zsinat nem is tárgyalta az ügyet.

Tumpacher 1820-ban megvált tanszékétől, és elfoglalta kanonoki stallumát Győrött. Élete végén rendezte sajtó alá egyetlen, megjelent munkáját *Vindiciae Joannis Jahn* címmel. Ez azonban csak halála után jelent meg, akkor is szerzőjének neve nélkül. Belőle, mely mesterének védelme akar lenni, megismerhetjük részleteiben is Tumpacher tanítását, a Jahntól inaugurált racionalizmust. A szép stílusban megírt könyvet sokan és nagy mohósággal olvasták, s mivel nyilvános cáfolat nem érkezett rá, sokan igazat is adtak neki. Alber ugyan elkészítette válaszáát, de azután lemondott annak nyilvánosságra hozataláról, mivel Fejér György dogmatika tanár, a vita utolsó szakaszában Alber elv-barátja, kapott erre felhívást az intéző köröktől. Fejér vállalta a nehéz megbízatást, mert Tumpacher tanítását hitellenesnek ítélte. Fejér jellemzésében igen kedvezőtlenül áll előttünk a *Vindiciae* kétségtelenül nagy olvasottságról és dialektikai készségről tanúskodó szerzője. Még ha tompítjuk is Fejér színeit, akkor is heves, túlfűtött kedélyűnek kell tartanunk. Ezt egyébként írásainak hangja, az Alber ellen szórt sértő kifejezések is megerősítik, amelyek oly kemények, hogy nem csoda, ha Alberből kitör a méltatlankodás: «*Cavillationum plena sunt omnia, ut non mirum, sed incredibile videri debeat, earn ab aliquo Professore in Universitate processisse, quem ego nunquam laesi, sed omni potius humanitate semper colui; puer cum puero ita insolenter, ne dicam petulenter agere non potuisset.*»

Érdemes volt-e annyi időt és erőt fordítani látszólag csak a szakembereket érdeklő kérdések tisztázására? Érdemes volt-e Albernek szembefordulnia úgyszólván az egész hittudományi karral, sőt azon kívül is tudományos körökben elismert tekintélyekkel? Terünk nem engedi, hogy részletesen foglalkozzunk a vitát kiváltó tételekkel. A főbbek a következők voltak: a sugalmazás, a deuterokanonikus könyvek isteni tekintélye, a nyelvhasználat (*usus loquendi*) és a hit mértéke (analógia *fidei*) mint hermeneutikai elv, továbbá a misztikus értelem. Ezekből is látható, hogy nem egyszerű tudományos nézetekről volt szó, amelyekben súlyosabb következmények nélkül követheti kiki a maga felfogását, hanem az Egyház eleven életébe vágó komoly tantételekről.

A sugalmazottság Tumpacher szerint azonos az isteni tekintéllyel. Ezt a Szentírás könyveinek az utólagos isteni jóváhagyás (*approbatio subsequens*) és a Szentlélek tévedéstől óvó tevékenysége adja meg. Alber nagyon jól észrevette,

hogy ez a tanítás a Szentírás isteni eredetét támadja, azért szállt síkra a sugalmazás olyan értelmezéséért, amely félre nem érthető módon vallja a Szentírás könyveire vonatkozólag a Szentlélek Úristen szerzőségét, mert csak így lesz az az Isten szava. Abban az időben még nem volt annyira határozottan és világosan megfogalmazva az Egyház felfogása a sugalmazás mibenlétére vonatkozólag, jóllehet magát a tényt az Egyház minden időben hitte és vallotta. A vatikáni zsinat és XIII. Leó híres enciklikája (*Providentissimus Deus*) határozta meg félre nem érthető módon a fogalom tartalmát. Addig sok neves teológus is megbotlott az *inspiratio* magyarázásában: Lessius, Holden, Haneberg stb. Annál nagyobb dicsősége Albernek, hogy a tévedések kháoszában is tisztán látta, és világosan megfogalmazta a sugalmazás mibenlétét. Évtizedekkel előbb, szinte ugyanazokkal a szavakkal, tanította a vatikáni zsinat határozatát. Ha igazat adhatunk Csósz Imrének, akkor Albernek, legalábbis közvetve, része volt a vatikáni zsinat határozatának megszületésében. «Lelkem emelkedik, valahányszor arra gondolok, amit 1871-ben, Rómában lévén magam tapasztaltam. Rendünk generálisánál tisztelegvén, egy éppen ott levő kardinális monda, hogy az a «celeberrimus et doctissimus Alber» a vatikáni zsinaton, mint előkelő tekintély, nagyon keresett volt, s fölötte becsültetett az igaz hitet tolmácsoló jeles munkáiért» – írja Csósz.

Az Alber-Tumpacher ellentétnek másik nagyjelentőségű tétele a deutero-kanonikus könyvek kérdése volt. Tumpacher ezeket kisebb tekintélyűeknek tartotta a protokanonikusoknál. Alber a trienti zsinat tekintélyére hivatkozva, határozottan tanította és bizonyította, hogy ami Szentírás, az egyformán Isten szava, legyen az proto-, vagy deutero-kanonikus könyv.

A Szentírás hiteles magyarázásából Tumpacher ki akarta zárni az Egyházat, amikor a Szentírás-magyarázás legfőbb elvévé a nyelvhasználatot tette meg, és azt tanította, hogy a Szentírást teljesen a profán könyvekre érvényes szabályok szerint kell magyarázni. Alber nem tagadta a nyelvhasználat nagy jelentőségét, de hangsúlyozta, hogy az nem elég. A Szentírás értelmezésénél nem szabad ugyan figyelmen kívül hagyni a hermeneutika szabályait, és nagy szerepe van az emberi értelemnek, ez azonban nem elég. Az ember, még a legmélyebben járó elme is tévedhet, a Szentírásnál pedig, mint hitünk forrásánál ki kell zárva lennie még a tévedés lehetőségének is. Azért olyan horgonyra van szükség, amelybe a Szentírás igaz értelmét kutató lélek biztosan belekapaszkodhassék, amely hitét nem engedi a tévedések zátonyára jutni. Ez a tévedhetetlen, éppen azért megfellebbezhetetlen tekintély, a katolikusok állandó hite és a trienti zsinat tanítása szerint az Egyház, a hit és erkölcs legfőbb őre és biztoskezü irányítója, amely a hagyományból tudja a Szentírás igaz értelmét. Ezért nem szabad a Szentírás hit- és erkölcs-vonatkozású helyeinek más értelmet adni, mint amit az Egyház adott kezdettől fogva.

Alber megvédi az analógia fidei helyes értelmét is Tumpacher tévedésével szemben, és azt tanítja, hogy sohasem szabad a Szentírás valamely helyének olyan értelmet adni, amely hittétellel ellenkezik. Nyomatékosan hangsúlyozza a típusok, előképek létezését, meghatározza azok helyes értelmét, és védi a tipikus (akkor misztikusnak nevezték) értelem bizonyító erejét.

1820-ban Alber egy másik tanárral szemben szállt síkra a megtámadott egyházas szellem védelmében. Brezanóczy Ádám civil egy hájog-tanár (a papnövényedékek akkor a jogi karon hallgatták az egyházi jogot) jozefinista tanítását tette éles bírálat és súlyos kifogás tárgyává. Sajnos, férfias kiállása most sem járt azzal az eredménnyel, amelyet az Egyház és a felnövő papi nemzedék érdekei megkívántak

volna. Ekkor is a hittudományi kar egyik tagja (Vass László) részéről érte hábtámadás, és Brezanóczy tisztázódott a vád alól.

Küzdeni egy életen át legszentebb meggyőződéséért, az Egyház megtámadott igazságáért, küzdeni jóformán teljesen magára hagyatva a gúny, a rosszakarat, az indulatok fegyverei ellen, ez volt Alber sorsa. Nem volt egetrengető lángész, aki szellemi fölénnyel messze kimagaslik kortársai fölé. Nem tartozott azok közé, akik új utakat jelölnek meg a tudományban, a szellemi haladásban. Könyveiben (a már említettek kivül: *Institutiones Linguae Hebraeae* 1807., 1826²; *Institutiones Hermeneuticae S. Scripturae Vet. Test* torn. III. 1807., 1817², 1827³; *Institutiones Hermeneuticae S. Script. noví Test.* torn. III. 1818., 1830²) sem arra törekedett, hogy újszerű tanításokkal csillogtassa tudományát, és a figyelmet magára vonja. Alber tanítani akart. A teológiai tanár mélységes felelősségtudatával a papságot akarta ellátni olyan szellemi táplálékkal, amelyre feltétlenül szüksége van, ha hivatását méltóan, az Egyház szellemében akarja teljesíteni. A szegényes és a kor tévedéseitől megfertőzött teológiai irodalomban elsősorban világos, megbízható vezérkönyvekre volt szükség, amelyekre nyugodtan rátámaszkodhassék, aki az Egyházzal akar dolgozni. Ezt adta Alber. Hogy alapos, gazdag, szinte szokatlanul sokoldalú és biztos tudásnak volt birtokában, arról könyvei bőségesen tanúskodnak. Hogy nem tartozott a középszerű tehetségek közé, azt megmutatta akkor, amikor tétovázás nélkül felismerte kora tévedéseit, a bennük rejlő veszélyeket, amelyekre kevesen figyeltek föl abban az időben. Az egyházas szellem tántoríthatatlan képviselésével gondviselészerű hivatást töltött be, és szinte felbecsülhetetlen szolgálatokat tett a magyar egyházi életnek. Korában is, azóta is akadtak, akik elmarasztalták azért, mert megalkuvást nem tűró határozottsággal, szinte makacsságnak látszó szívóssággal ragaszkodott felfogásához, és támadta azt, amit veszedelmesnek ismert meg. De nem így kellett-e tennie, éppen azért, mert a tévedések veszedelmes volta nem volt kézenfekvő, és a felszínes elméket könnyen behálózhatták?!

Munkásságában nem az emberek tetszésének hajhászása vezérelte. Nem címekért, nem emberi elismerésért dolgozott. Ha megkapta, örült neki azért, mert eszméi győzelmét láthatta benne.

Váratlanul érte 1816-ban gr. Fortunatus Zamponi prelátus levele, amelyben tudatta vele, hogy az Academia Romana Religionis Catholicae tagjai közé választotta. Ez az intézmény nem sokkal előbb alakult azzal a céllal, hogy körébe vonja azokat a katolikus tudósokat, akik az Egyházat támadó újítók ellen küzdenek. A piarista provinciális kérte a helytartótanácsot, hogy Alber elfogadhassa a tagságot, és használhassa a címet. A helytartótanács ezt meg is engedte, a kancellária azonban visszavonta az engedélyt azzal az indokolással, hogy Albernek, mint egyetemi tanárnak és teológiai doktornak úgylis elsőrendű kötelessége a hit védelmezése, tehát nincs szüksége külön címekre. Alber szó nélkül alávetette magát a kancellária ítéletének.

Munkásságának híre tehát már túlszárnyalta az ország határait. Könyveit külföldön is sokfelé használták. Lengyel és litván püspökök a legnagyobb elismeréssel szóltak róluk. Loeffler jezsuita tartományfőnök Galíciában terjesztette őket. ő hívta fel azokra rendtársának, a svájci tartományfőnöknek figyelmét, aki viszont Franciaországgal ismertette meg őket.

Ostini bécsi internuncius ismételen is a legnagyobb dicséret hangján írt Alberről, és bizonyos ügyekben véleményét kért tőle.

VII. Pius pápa a maga és az Egyház sok-sok gondja és megpróbáltatása közepett igaz örömmel értesült Alber munkásságáról, és három ízben is talált alkal-

mat, hogy kifejezze atyai szívének szeretetét, az Egyház fejének köszönetét, hűségfiának, az igazság tudós harcosának.

Addiego, a piarista rend generálisa 1826. márciusában közölte Alberrel XII. Leó pápának azt az óhaját, hogy költözzék Rómába, mert ott nagyon sokat várnak tőle, «cum omnia, quae jam a Te gesta sunt ad Religionem Catholicam defendendam et propagandam, ab omnibus summa cum administratione laudentur.» Bármennyire is megtisztelő volt azonban ez a meghívás, Alber meggyengült egészségi állapota miatt már nem tehetett neki eleget. Ekkor már 73 éves volt.

Az állandó megfeszített munka lassankint felőrölte életerejét. Erős lábfájása és erőinek gyengülése figyelmeztette a közelgő végre. 1829-ben nyugalmazását kérte, de annak megérkeztéig, 1830 február végéig rendszeresen megtartotta előadásait. Ettől kezdve mindinkább csak szobájára korlátozódott élete, de a munkát még most sem hagyta abba. Még halála előtt egy héttel is egy készülő egyházjogi munkáján dolgozott, amit még be szeretett volna fejezni, hogy segítsen a magyar klérus nagy szükségén. Sajnos, ezt már nem tudta megtenni, a hosszú küzdelemben kifáradt harcos 77 éves korában, 1830. június 21-én letette a kardot. Így is, szemlét tartva munkásságának eredménye, mintegy 30 kötetet kitevő irodalmi hagyatéka, küzdelmei, sikerei fölött, a jól felhasznált idő, a jól végzett munka nyugodt öntudatával hajthatta le fejét.

Elhunytá alkalmából a Vereinigte Ofner-Pester Zeitung többek között a következőket írta róla: «Szigorú egyházas felfogását, tudományos meggyőződését tekintve P. Alber János azok közé a férfiak közé tartozott, akik ilyen dolgokban egyedül Isten, kötelességtudatuk és lelkiismeretük előtt érzik magukat számadásra kötelezve. Röviden szólva, feltétlenül megbízható jellem volt. Ez a nyitja képzetet nem ismerő őszinte jámborságának és istenfélelmének, mintaszerű, példás életmódjának. Ez irányította messzeágazó tudományos működését, csodálatra méltó irodalmi tevékenységét, amellyel mint tanár 50 évnél tovább, mint író majdnem 50 évig szinte felbecsülhetetlen érdemeket szerzett, és leszámítva a munkásságából más területekre áradó sok-sok áldást, majdnem két nemzedéket nevelt». Ezekben a szép szavakban adta tömör jellemzését egy a hit sziklájára épített, a szeretet lelkétől éltetett, az igazságért, szent eszményekért elégett életnek, jelezve kortársaknak és utókorunknak, hogy a magyar föld nagy fia tért pihenőre.

Használt forrásmunkák.

A)

Pázmány Péter Tudományegyetemi Rectori, Pázmány Péter Tudományegyetemi Hittudománykari, Kegyesrendi Központi és a Budapesti Kegyesrendi Házi levéltárak.

B) Könyvek:

Albert István: Alber Nep. János és biblikus vitája. Doktori értekezés. (Kézirat.) Ennek rövid kivonata ugyanilyen cím alatt a magyaróvári Kegyesrendi Reálgimnázium 1934/35. Értesítőjében és különlenyomatban is megjelent.

Allgemeine Literatur Zeitung. Halle. 1811.

Hermann Egyed és Artner Edgár: A hittudományi kar története. Bpest 1938.

Bolla M.: História Provinciáé Sehól. Piar. Hung. (Kézirat.)

Csaplár B.: Analecta quorumdam memorabilium HistoriaeOrd. Rel. Sehól. Piar. Pro. Hung. Ephemerides Calasactianae. 1904-1906. Romae. (Néhány, a vitára vonatkozó aktát közöl, helyenkint megjegyzéseket fűz hozzá.)

Csösz I.: Alber János magyar piarista emlékezete. Kalazantinum V. évf. Kolozsvár. 1900.

- Fejér G.: *História Academiae Scientiarum Pazmábianae Archi-Episcopalis. Budae.* 1835.
- Fejér: *Tabulas V. ac N. Foederis rite interpretandi lex suprema.* Pestini, 1816.
- Hazai és Külföldi Tudósítások. 1830.
- Horányi E.: *Scriptores Piarum Scholarum.* Pestini 1808/1809.
- Jahn: *Introd. in libros sacros V. Foed. in epitomen redacta.* Viennae, 1805. 1814.¹
- Jahn: *Archeológia Biblica Viennae,* 1805. 1815.²
- Jahn: *Enchiridion hermeneuticae generalis tabularum V. et N. Foederis.* Vienna, 1812.
- Jahn: *Einleitung in die göttliche Bücher des Alten Bundes.* Wien. 1792, 1802.-
- Meszlényi Antal dr.: *A jozefinizmus kora Magyarországon 1780-1846.* Bpest 1934.
- Pauler T.: *A bpesti M. Kir. Tud. Egyetem Története.* Bpest, 1880.
- Vereinigte Ofner-Pester Zeitung.* 1830.
- Vignas Th.: *Index Bio-Bibliographicus GC. RR. PP. Matris Dei Schol. Piar. tom. III.* 1908-1912. Romae.
- Vindiciae Joannis Jahn.* Lipsiae, 1822.